

COORDONATE ALE INVESTIȚIEI ÎN OAMENI

*Ioan-Marcu ROȘAN, economist, doctorand
al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, România*

Abstract: Investment in education takes on economic value for individuals, companies and countries. Education acquires an economic value on human capital theory, is a central variable quality human resources. This theory is recognized the merit of providing a model for explaining such phenomena: quality and work differentiation; elucidate the many dilemmas of growth; marginal productivity of labor in relation to technical capital; growth intensive, due to economies of scale and qualitative dimension of resources, increasing and improving human capital with the central role, income-age curve as a result of educational investment in relation to seniority effect, differences in earnings etc.

În teoria capitalului uman educația dobândește o valoare economică, ea fiind o variabilă centrală a calității resurselor umane.

Este recunoscut faptul că unitatea economică sau întreprinderea reprezintă veriga primară de bază a sistemului economic sau unitatea fundamentală a economiei, al cărui principal obiectiv este producerea de bunuri, prestarea de servicii, precum și valorificarea acestora. A. Smith menționează ideea impactului posibil al investiției în educație asupra creșterii capacității productive a societății. El include în capitalul unei națiuni toate achizițiile și abilitățile utile de care dispun toți locuitorii unei țări.

La începutul secolului XX, I. Fisher atribuie conceptului de investiție un sens larg, ca fiind orice resursă capabilă să genereze un flux de venit în viitor. Se asigură, astfel, cadrul analogiei dintre investiția în capital fizic și cea în pregătirea/instruirea oamenilor. A. Marshall considera această analogie ca fiind acceptabilă din punct de vedere teoretic, dar utilizarea ei în analize este apreciată ca neoperațională, datorită naturii necomerciale a cheltuielilor cu educația publică.

Părintele fondator al Economiei educației, mai ales în aria cercetării, este considerat a fi Gary Becker. În tratatul său, Capitalul Uman (1964), Becker oferă cadrul analitic al similitudinilor dintre investiția în educație și cea în capitalul fizic. Autorul fundamentează principal, până în prezent, studiile de Economia educației. În opinia lui G. Becker, statutul teoriei capitalului uman a evoluat de la poziția sa inițial controversată, la acela a unei materii larg acceptate în mediu academic, de către economiști sau teoreticieni din alte arii ale științei, precum și de publicul larg.

O perioadă îndelungată de timp, unitatea economică urmărea obținerea profitului în urma comercializării produselor sale, deoarece răspundea unei cereri solvabile. Drept urmare, problemele legate de gestionarea capitalului uman erau considerate accesorii, fiind încredințate unui șef de personal care se ocupa de aspectele administrative, juridice și disciplinare.

Orientarea teoriei către realitate și rezolvarea problemelor a făcut ca problematica capitalului uman să intre în preocuparea decidenților și factorilor politici și în uzanța analizelor realizate la nivel național sau internațional. Statisticile UNESCO, ale Băncii Mondiale și ale Uniunii Europene expun periodic indicatorii capitalului uman și ai ratelor private și sociale de revenire a investițiilor educaționale.

Obiectivul general al Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane este dezvoltarea capitalului uman și creșterea competitivității, prin corelarea educației și învățării pe tot parcursul vieții cu piața muncii și asigurarea de oportunități sporite pentru participarea viitoare pe o piață a muncii modernă, flexibilă și inclusivă a 1.650.000 de persoane din România.

Fenomenele globalizării și integrării economice ridică în prezent noi provocări teoriei capitalului uman. Astfel, efectele mobilității capitalului uman între națiuni generează dezbateri privind raportul dintre distribuția echitabilă, la nivel global, a capitalului uman și dreptul individual la libera circulație și la oportunități externe, respectiv drepturile statelor naționale, care au făcut investiții publice în capitalul uman al emigranților.

Intrucât eforturile investiționale trecute ale țărilor mai puțin dezvoltate, cu deficit de capital uman, devin beneficii prezente ale țărilor de destinație ale imigranților, pe plan mondial se manifestă procese de redistribuire globală. Efectele exodului celui mai performant capital uman din foste țări coloniale, precum cele de pe continentul african, în țări ca SUA, Franța, Germania, Marea Britanie etc., fac obiectul preocupărilor zilelor noastre, atât în țările de origine ale emigranților, cât și în țări dezvoltate. În acest context, sunt afirmate strategiile antiemigrare, ca soluții alternative la procesul de privare de capital uman al țărilor mai defavorizate.

Se avansează chiar ideea compensațiilor la care ar fi îndreptățiți investitorii publici educaționali pentru pierderea talentelor lor, poziție față de care țările beneficiare ale exodului de resurse umane educate manifestă reticență. Este totuși recunoscută supremația dreptului persoanei la utilizarea capitalului uman oriunde, aceasta fiind primordială, în raport cu drepturile statelor naționale care au făcut investiții în acest tip de capital. Nu putem nesocoti, în acest context, existența reală și a altor fenomene referitoare la neutilizarea activelor educaționale, posibilă a exista și în țările de origine.¹

Motivul câștigurilor mai mari este dominant pentru cei educați, care preferă slujbe necalificate, dar mai bine plătite în străinătate, comparativ cu situația funcționării capitalului educațional dobândit în țara de origine.

Pe de altă parte, chiar economiile dezvoltate pot finanța investiții în capitalul uman al imigranților și copiilor lor, existând și posibilitatea ca aceștia, după o perioadă mai mare sau mai mică de timp, să se întoarcă (să revină) în țările din care provin, ca purtători/deținători ai unui capital transferabil acestora.

Asocierea câștiguri-școlarizare este pusă pe seama imaginii conferite de educația formală care, prin intermediul succesului său școlar, „recomandă” absolventul. Aceste teorii dau școlarizării, în primul rând sau mai ales, atributele unui mecanism larg de selecție a persoanelor mai capabile pentru piața muncii.

Teoria capitalului uman afirmă efectele educației școlare asupra creșterii productivității și a veniturilor prin capacitatea educației de a produce structuri proprii activelor capitalului uman: cunoștințe, calificări, creativitatea și flexibilitatea gândirii etc. În opoziție cu această perspectivă, abordările menționate afirmă că, în principal, educația este un canal de transmitere a mesajelor asupra abilităților, spiritului creator, caracterului și a altor aspecte ce dau valoare personalității indivizilor.

Absolventul inoculează mesajul referitor la capacitățile înalte ale viitorului angajat. Existența reală a acestor abilități a condiționat absolvirea școlii. Școala are mai

¹ Există suficiente semnale că asemenea teorii preocupă și opinia publică din România

ales funcția de acreditare a acestor trăsături individuale necesare pieții muncii, ea nu generează un beneficiu real pentru productivitate, însă lucrătorul semnalizează productivitatea lui intrinsecă, prin disponibilitatea de a atinge diferite nivele de instruire.

Nenumărate alte fenomene sunt atribuite valorii educației și nu neapărat nivelelor de instruire absolvite sau programele de training profesional. Printre acestea se numără prestigiul școlii absolvite și opinia societății despre valoarea diplomei.

Prin educația dobândită, se atestă, în mod real, nivelul înzestrării individuale, utilă prestării viitoare a unei anumite slujbe, ceea ce nu este valabil doar pe piața muncii. Ultimul nivel educațional absolvit are un impact puternic asupra calităților conferite unei persoane de semenii săi, marcându-i imaginea, recunoașterea și statusul social. În diferite circumstanțe, noua „înfățișare” devine un beneficiu non-monetar, izvorât din nivelul educațional.

Însă, pe piața muncii, se manifestă primatul efectului educației asupra competențelor reale, comparativ cu imaginea transmisă de diploma ori de certificatul de absolvire. Succesul școlar nu e întotdeauna relevant pentru cerințele angajatorului, dat fiind că sunt diferențe și, uneori, chiar contradicții între caracteristicile mediului școlar și cele ale mediului productiv.

În cele mai multe țări, mediul școlar individualist, flexibil, nedisciplinat al liceelor și universităților este considerat inadecvat pentru formarea specialiștilor/absolvenților, în spiritul disciplinei riguroase impuse de firme și al cerințelor specifice muncii în echipă.¹

Este interesant că semnalele potențialității se manifestă nu doar pe piața muncii sau în industria publicității, dar și în interiorul sistemului educațional, mai ales când trecerea la nivele superioare este condiționată, mai mult sau mai puțin, de calitatea produsului educațional al nivelului precedent. Imaginea asupra productivității învățării și rezultatelor ei este ferm determinată adesea de media generală a ciclului anterior școlar, respectiv a examenelor în baza cărora se obține diploma de absolvire. Dacă, în mod real, există sau nu, de fiecare dată, abilitățile necesare accederii competitive în nivelul superior de instruire, este o problema discutabilă, care, până urmă, se reduce la calitatea evaluării și la relevanța semnalului/criteriului ales.

De cele mai multe ori, deciziile de angajare ale firmelor au la bază administrarea unor probe, prin care aspiranții trebuie să dovedească existența reală a competențelor necesare postului respectiv, ceea ce confirmă percepția angajatorilor asupra rolului capitalului uman acumulat și nu a notelor acordate de școala absolvită de acea persoană. Aceleași criterii de competențe reale sunt avute în vedere și atunci când sunt selecția angajații pentru participarea la training-uri finanțate total sau parțial de către angajator.

Dintr-o altă perspectivă, studiile mai recente sunt orientate spre izolarea efectului capitalului uman de cel al abilităților înnăscute și de cel al efectului de imagine, conferită de educație. O asemenea abordare aparține lui Josua Angrist și Alan Krueger, care au încercat să identifice efectul abilităților înnăscute asupra salariilor și să ia în calcul numai efectul școlarizării.² Autorii separă efectul educației asupra creșterii productivității de efectul semnalizării abilităților. Studiile lor confirmă viabilitatea teoriei capitalului uman, respectiv a impactului pozitiv real al educației asupra creșterii productivității.

În literatura de specialitate, s-au scris multe pagini și despre incapacitatea educației de a spori real productivitatea. Însă, asemenea fenomene nu sunt de natură să infirme valoarea economică a educației, ci mai degrabă pot să ridice întrebări referitoare la gradul în care școala poate răspunde sau nu cerințelor vieții reale din afara ei, calitatea resursei umane, respectiv capitalul uman produs, fiind esențial condiționate de

¹ G Becker, *Capitalul uman – O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*, ALL, 1997, p. 21

² N.Gregory Mankiw, *Principles of Economics*, Second Edition Harvard University, Harcourt College Publisher, 2004, p. 424

o certitudine: racordarea învățământului la această realitate, cu impact puternic în plan economic și social.¹

În condițiile utilizării noilor tehnologii, capitalul instrucțional² dobândește un rol sporit, determinând creșterea eficienței formării capitalului uman. În acest proces continuu, un important rol revine capitalului individual, care se referă la trăsăturile personale, inalienabile, disponibile celorlalți numai prin libera voință a posesorului lor. Printre atributele capitalului individual se numără abilitățile înnăscute, creativitatea și inventivitatea, spiritul întreprinzător, curajul, moralitatea, empatia, încrederea, spiritul de leader.

Mulți economiști asociază capitalul individual capitalului uman specific al firmei. Adam Smith asocia aceste atribute cu o dimensiune calitativ-intangibilă a întreprinzătorului, în timp ce Karl Marx considera că abilitățile manageriale, creativitatea sau inovația sunt, mai degrabă, manifestări ale capitalului social la nivel de individ. Potrivit determinismului social de factură marxistă, omul este produsul relațiilor sociale în care trăiește. Acest punct de vedere este afirmat și prin identificarea, dintr-o perspectivă sociologică, a capitalului individual cu cel social al individului.

În schimb, în concepția neoclasicilor individul încorporează capitalul uman odată cu funcționarea capitalului instrucțional, cel dintâi fiind dobândit pe calea învățării, cu sau fără influența capitalului social.

Teoriile economice actuale ale educației înregistrează mutări de accent, de la studiul autonom al activelor tangibile menționate la analiza impactului capitalului social sau instrucțional spre mecanismele formării capitalului uman educațional. Astfel, capitalul individual include note ale capitalului social, integrând valori specifice organizațiilor și comunității oamenilor de afaceri. Din perspectiva cunoștințelor și abilităților transferabile, el cuprinde și elemente ale capitalului instrucțional.

Capitalul intelectual, ca activ intangibil, este definit în strânsă legătură cu procesele de transfer tehnologic și de utilizare a inovațiilor. El reprezintă o combinație ambiguă de capital instrucțional și individual, implicată în activitatea întreprinderilor productive, în acest fel constituind active de capital producătoare de drepturi de proprietate intelectuală. În structura lui se identifică, astfel, activele de piață, activele bazate pe proprietatea intelectuală, cele centrate pe resursele umane și cele specifice infrastructurii.³

Un rol deosebit îl joacă interferența dintre structurile educației formale și cele non-formale sau informale, cele din urmă fiind, într-o proporție sporită, mijlocite de capitalul social. La nivelul practicii didactice din școli, luarea în considerare a interacțiunilor specifice dintre capitalul uman și cel social potențează eficiența educației economice.

Utilizarea, de către economiști, a termenului de capital social are la bază aserțiunea conform căreia știința economică operează cu concepte referitoare nu la indivizi, ci la grupuri sociale. În acest fel, capitalul social este recunoscut ca argument al funcției de producție sau de utilitate, relațiile sociale exercitând o largă influență asupra mobilității oamenilor și fluxurilor de bunuri economice.

Investițiile în capitalul uman se particularizează prin atributul de a avea o valoare economică deosebită pentru indivizi, firme, națiuni. Efectele lor se propagă la nivel global, prin mecanismele economiei fără frontiere. În raport cu beneficiile scontate la nivel individual sau de organizație, pot fi identificate structuri variate de producere a unui mix sau altul de atribute ale capitalului uman. Plecând de la relația pozitivă dintre educație-calificare, competențe-productivitate și câștig, teoria capitalului uman reconsideră și reevaluează conceptul de capital. În acest sens, T. Schultz propune un nou

¹ Este foarte posibil ca aceste fenomene să se fi „exportat” și în România zilelor noastre

² materialele didactice și programele necesare utilizării computerelor, de exemplu, reprezintă elemente de capital instrucțional

³ M.C.Suciu, *Economia cunoașterii și civilizația globală-Investiția și speranța în om*, ASE, 2002, p.14-17

concept, cu sferă extinsă, denumit capital total¹, în care regăsim categorii economice precum capitalul în active reale, capitalul financiar și capitalul uman. Argumentele extinderii conceptului au fost diverse considerente, printre care cele de natura costurilor educaționale și a efectelor generate de aceste costuri.

La fel ca celorlalte forme de capital, capitalul uman este produs prin investiții și, prin utilizare, acesta generează venituri viitoare, a căror mărime este dependentă de rata internă de recuperare a investițiilor în capitalul uman deținut.² El reprezintă un stoc de active, extensibil și regenerabil, sub forma cunoștințelor și competențelor individuale, stoc care are un impact direct asupra capacităților oamenilor de a desfășura activități economice.

Bibliografie:

1. Becker, G., Capitalul uman – O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație, ALL, 1997
2. Mankiw, G., Principles of Economics, Second Edition Harvard University, Harcourt College Publisher, 2004
3. Suciu, M. Economia cunoașterii și civilizația globală - Investiția și speranța în om, ASE, 2002
4. Schultz, T., Investment in Human capital, Economics of Education, Penguin Modern Economics Readings, 1968